

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ КОНКУРЕНЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

Стаття присвячена організації системи забезпечення принципів ефективного банківського нагляду у світлі вимог Базеля II в банківській системі України в умовах конкуренції міжнародних фінансових ринків. Акцентується увага на стрімкому зростанні кількості банків з іноземним капіталом на ринку фінансових послуг України, що вимагає запровадження адекватних заходів нагляду Національним банком України.

Ключові слова: глобалізація, конкуренція, регулювання, нагляд, фінансовий ринок, банківська система, банки з іноземним капіталом.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації фінансових ринків питання ефективного банківського нагляду набуває все більшої актуальності.

За останні десять років відмічається динамічний розвиток банківської системи України в цілому та зростання частки банків з іноземним капіталом. Процеси надходження світового капіталу в українську банківську систему надзвичайно активізувались за останні три роки. Роль банків з іноземним капіталом зростає, і за умов збереження існуючих тенденцій та вступу України до СОТ очікується різке збільшення кількості банків під повним контролем іноземних інвесторів та зростання їх частки на банківському ринку.

У зв'язку з цим посилюється проблема існування ризиків від безконтрольної діяльності банків з іноземним капіталом та їх філій в Україні, оскільки фактично механізми нагляду за діяльністю філій закордонних банків на сьогодні в Україні ще не забезпечують базельських вимог щодо банківського нагляду.

Така ситуація вимагає створення методології нагляду за діяльністю банків з іноземним капіталом та їх філій відповідно до вимог Базеля II. Оскільки ця проблема уже давно набула міжнародного характеру, то вона постійно знаходиться в полі зору Базельського комітету з банківського нагляду, створеного у 1975 році.

Тому об'єктивне наукове розкриття сучасних принципів наглядового процесу в банківській системі, яке б відповідало вимогам Базеля II на сучасному етапі, є актуальним і перспективним вектором наукових досліджень, що має як теоретичне, так і практичне значення.

Аналіз останніх досліджень. Останнім часом питанням ефективно організації банківського нагляду в умовах інтернаціоналізації банківського капіталу вітчизняними вченими приділяється велика увага. Зокрема, ці питання досліджувались у роботах В. Гейця, М. Савлука, О. Сугоняко, О.

Барановського, Ю. Уманців, Г. Стебля, М. Козоріза, В. Бабенка, О. Другова та інших, а також таких відомих іноземних вчених, як Дж. Маршал, Ж. Герар, Р. Ринутро, В. Ханкель, С. Долгов, І. Хомевич.

Зокрема, М. Козоріз вважає, що “сьогодні немає змоги протистояти глобалізації фінансової сфери, але необхідно управляти процесами входження іноземних банків на вітчизняний фінансовий ринок, регулювати їхню діяльність у тих напрямках, які забезпечують стабільність функціонування вітчизняної банківської системи” [2].

В. Геєць вважає, що “слід зважати на низку фінансових ризиків, пов’язаних зі швидким зростанням частки іноземного банківського капіталу, а тому сьогодні одним із найважливіших завдань є розробка практичних рекомендацій щодо визначення оптимальної частки зарубіжного капіталу українських банків, яка б створювала здорове конкурентне середовище для вітчизняних банків і сприяла інтеграції національної фінансово-банківської системи у світовий фінансовий простір. При цьому особливої уваги заслуговують питання контролю” [2].

О. Другов засвідчує “доволі високий рівень ризиків залучення іноземного капіталу через фактичну відсутність механізмів регулювання припливу рівня та якості іноземного капіталу в банківській системі” [2].

Все це свідчить про актуальність об’єктивного наукового розкриття зазначеної проблеми та необхідності розробки механізмів банківського нагляду та контролю в нових умовах.

Мета статті – розглянути необхідність постановки окремих завдань щодо організації нагляду за банками з боку Національного банку України у світлі вимог Базеля II відповідно до основних принципів ефективного банківського нагляду.

Виклад основного матеріалу. У державному реєстрі банків за станом на 01.01.2008 зареєстровано 198 установ. Аналіз складу банків показує, що 24 % становлять банки з іноземним капіталом, з яких майже 9 % – банки з 100 % іноземним капіталом. Це є свідченням того, що останнім часом у банківську систему України інтенсивно проникає іноземний капітал.

При цьому за умов відсутності чітко визначених законодавчих та економічних нормативів регулювання присутності іноземного капіталу в банківському секторі України рівень сукупного ризику присутності іноземного капіталу суттєво зростає з вступом України до СОТ [4]. Така ситуація вимагає уваги як з боку науковців, так і законодавців.

Найбільш суттєвими є як стратегічні ризики економічної безпеки, так і фінансові ризики та ризики конкуренції.

Така ситуація з різким зростанням присутності банків з іноземним капіталом в Україні (рис. 1) свідчить про необхідність посилення ролі банківського нагляду відповідно до вимог Базельського комітету з банківського нагляду.

Національний банк України дотримується поглядів щодо необхідності запровадження в Україні повною мірою базельських принципів ефективного банківського нагляду, які підтримали 150 країн світу. З 1998 року в Україні активно здійснюється їх реалізація.

Рис. 1. Динаміка розвитку банківської системи України¹

Зважаючи на актуальність даного питання, вважаємо за необхідне зупинитися на окремих положеннях базельських принципів.

У документі визначені концептуальні підходи до завдань банківського нагляду, зокрема, головна мета банківського нагляду полягає в підтримці стабільності кредитно-фінансової системи та впевненості в цьому суспільства, тобто нагляд знижує ризик втрат з боку власників банківських депозитів та інших кредиторів банків. Оскільки банківська система відіграє центральну роль у здійсненні платежів та розподілі заощаджень і вкладів, ефективність банківського нагляду є суттєвим компонентом здорового економічного клімату в країні.

Ефективний банківський нагляд передбачає оцінку ризиків, прийнятих кожним банком зокрема, і розподіл ресурсів нагляду відповідно до цих оцінок.

Банківський нагляд повинен забезпечувати функціонування банків на міцній базі. Для цього банки повинні мати ресурси, які б відповідали прийнятим ризикам, включаючи належний рівень капіталу і створення резервів на рівні, адекватному ризикам, що приймаються в ході діяльності, зокрема, кваліфіковане управління, ефективні системи обліку і контролю. Суттєвим є тісна співпраця національних органів банківського нагляду з іншими наглядовими органами, особливо коли мова йде про банки, які забезпечують діяльність міжнародного бізнесу. Акцентується увага також на тому, що банківський нагляд повинен сприяти формуванню ефективної та заснованої на конкуренції банківської системи, яка б відповідала суспільним потребам у фінансових послугах.

При цьому відзначається, що чим нижча толерантність суспільства до ризиків у банківській і фінансовій системах, тим більш жорстким є нагляд.

¹ Таблиця побудована на основі даних бюлетнів Національного банку України.

Ризики банків повинні бути розумними. Ця обставина має важливу роль при формуванні національної системи нагляду.

Всього документ має двадцять п'ять принципів, реалізація яких є мінімально необхідною умовою забезпечення ефективного банківського нагляду [5].

Аналіз дії системи банківського нагляду в Україні дозволяє зробити висновок, що більшість принципів ефективного банківського нагляду тією чи іншою мірою реалізуються, проте повна реалізація принципів вимагає певних зусиль з боку державних інституцій, зокрема щодо розвитку ринкової економіки і фінансів та стану законодавства, яке повинно відповідати правовим нормам, які прийняті в розвинутих країнах у частині захисту інтересів кредиторів і можливостей органів банківського нагляду щодо застосування заходів до проблемних банків [3].

Цей перелік факторів дозволяє зробити висновок про те, що в Україні поки що не повною мірою створені попередні умови ефективного нагляду. Зокрема, законодавчі основи нагляду потребують удосконалення.

При цьому стрімка глобалізація фінансових ринків вимагає адекватного реагування з боку банківського нагляду. У зв'язку з цим у 2004 році Базельським комітетом була розроблена і затверджена нова угода з оцінки достатності капіталу, або Базель II, як її називають в офіційному фінансовому світі [6-8].

Базель II спрямований на розвиток системи управління банківськими ризиками і системи нагляду за банками та є суттєвим елементом реалізації Основних принципів ефективного банківського нагляду (Базельський комітет з банківського нагляду, 1997 р.).

У цьому документі запроваджується новий концептуальний підхід до нагляду взагалі. Такий підхід уже отримав у міжнародній банківській спільноті назву: нагляд на основі оцінки ризиків. Документ складається з так званих трьох компонентів, один із яких (другий компонент) присвячений процесу нагляду [1]. Другий компонент Базеля II встановлює необхідність здійснення ефективного наглядового процесу за внутрішніми системами оцінки ризиків, що приймаються банками. Цей процес спрямований на підтвердження того факту, що керівництвом банку приймаються адекватні рішення про рівень ризику і, відповідно, обсяг капіталу, який резервується банком для їх покриття, є достатнім. Наглядові органи будуть оцінювати напрямки діяльності кожного окремого банку і індивідуальний характер ризиків, що приймаються ними. Для того, щоб визначити доцільність підвищення мінімальних вимог до капіталу, встановлених в рамках першого компонента (мінімальні вимоги до капіталу) Базеля II, а також оцінити необхідність застосування коригуючих заходів.

Комітет розраховує на те, що наглядові органи, запрошуючи банки до діалогу, що стосується внутрішньобанківських процесів оцінювання і управління ризиками, будуть сприяти забезпеченню серйозних стимулів для розвитку банками надійних структур внутрішнього контролю і для вдосконалення цих процесів.

Цей документ базується в основному на принципах ефективності банківського нагляду, прийнятих у 1997 році, проте він містить і багато новел: концептуальних, організаційних, технічних.

Документ висвітлює сучасні нові підходи до управління банківськими ризиками та організації нагляду, оскільки впровадження цього документа потребує великої підготовчої роботи. Лише країни з високорозвинутою банківською системою запланували перехід на Базель II наприкінці 2006 року.

Щодо строків реалізації Базеля II, комітет і міжнародні фінансові організації (Світовий банк, Міжнародний валютний фонд) пропонують вирішувати це питання в кожній країні з врахуванням пріоритетів і можливостей національних органів банківського нагляду.

З позиції методології оцінки ризиків Базелем II, в рамках двох альтернативних підходів до оцінки кредитного ризику, запропоновано органам банківського нагляду вибрати такий метод оцінки, який би найбільш повно відповідав поточному рівню розвитку банківської системи і характеристикам ринків, на яких працюють банки. Такі можливості Базеля II дозволяють врахувати різноманітність економічних і юридичних умов країн, зацікавлених у впровадженні Базеля II.

Наші дослідження показують, що в Україні повноцінна реалізація підходів, передбачених Базелем II, неможлива без внесення суттєвих змін до діючого вітчизняного законодавства. Ці зміни повинні законодавчо закріпити право органу нагляду на реалізацію методу професійного судження (другий компонент) та суттєво розширити перелік вимог до інформації банків про капітал, що публікується. Таким чином, впровадження вимог Базеля II вимагає активної організаційної роботи з боку Національного банку України та науковців щодо розробки методології впровадження принципів Базеля II.

Висновки. Прийняття нових міжнародних стандартів банківського нагляду (Базель II) та запровадження їх високорозвинутими країнами світу в умовах глобалізації фінансових ринків та стрімкого зростання частки іноземних банків в Україні, які на сьогодні займають одну четверту ринку банківських послуг, вимагають адекватного реагування з боку науковців у галузі економічних наук та Національного банку України з метою організації запровадження цих принципів в Україні.

Список літератури

1. Кротюк, В. Базель II: контроль з боку органу нагляду та ринкова дисципліна [Текст] / В. Кротюк, О. Куценко // Вісник НБУ. – 2007. – Травень. – С. 3.
- Кузнецова, А. Оцінка впливу іноземного капіталу на функціонування банківської системи [Текст] / А. Кузнецова, О. Другов, В. Рисін // Вісник НБУ. – 2007. – Січень. – С. 24.
- Папуша, А. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України [Текст] / А. Папуша // Вісник НБУ. – 2006. – Січень. – С. 44.
- Хаб'юк, О. Вплив Базеля II на банки та економіку [Текст] / О. Хаб'юк // Вісник НБУ. – 2006. – Серпень. – С. 10.
- Basel Committee on Banking Supervision. The Application of Basel SS to Trading Activities and the Treatment of Double Default Effects. – Basel, 2005. – 84 p. // www.bis.org.

Basel II: Sparkassen warnen vor “nationaler Ubertretung” // [www.wirtschafts-blatt. at/cgi-bin/page.pl?print?1&id=359599/](http://www.wirtschafts-blatt.at/cgi-bin/page.pl?print?1&id=359599/).

Core Principles for Effective Banking Supervision, Basel Committee on Banking Supervision, Basel. – 2006. – Oct. (www.bis.org).

International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards. A Revised Framework Comprehensive Version. Basel Committee on Banking Supervision. – 2006. – June. – (www.bis.org).

Summary

The article is devoted to organization of providing system of principles of effective bank supervision according to the requirements of Basel II in the banking system of Ukraine, on the conditions of competition on international financial markets. Attention was accented on swift growth of banks with a foreign capital at the market of financial services of Ukraine. It requires introduction of adequate measures of supervision with the National Bank of Ukraine.

Отримано 12.12.2008

Бицька, І.В. Розвиток банківського нагляду в Україні в умовах конкуренції міжнародних фінансових ринків / І.В. Бицька // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. - Суми: УАБС НБУ, 2009. - Т. 24. - С. 136-142.